MANNERHEIMIN LASTENSUOJELULIITTO

**Mannerheimin Lastensuojeluliiton lausunto eduskunnan kunta- ja terveysjaostolle**
**19.10.2020**

**Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2021 (HE 146/2020 vp)**

**Teema: Lapset ja nuoret; Koronaepidemian vaikutukset lasten ja nuorten hyvinvointiin sekä kriisin jälkihoito sekä lastensuojelun tilanne**

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 25.5.2020 kansallisen lapsistrategian valmistelun yhteyteen työryhmän lapsen oikeuksien ja lasten sekä perheiden hyvinvoinnin kartoittamiseksi sekä vahvistamiseksi koronaepidemian jälkihoidossa. MLL:n johtava asiantuntija Esa Iivonen toimii työryhmän puheenjohtajana ja tämä lausunto tukeutuu työryhmän työhön. Työryhmän ensimmäinen raportti julkaistiin 24.6.2020 (Lasten ja nuorten hyvinvointi koronakriisin jälkihoidossa: lapsistrategian koronatyöryhmän raportti lapsen oikeuksien toteutumisesta. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:21. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162318) Työryhmän toinen raportti on parhaillaan valmisteilla ja se julkaistaneen loppuvuoden 2020 aikana.

**Koronakriisillä on huomattavat kielteiset vaikutukset lasten ja nuorten hyvinvointiin**

Koronakriisillä on huomattavat ja pääosin kielteiset vaikutukset lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointiin. Tämä saattaa hämärtyä, koska koronaviruksen välitön terveysuhka on lapsille ja nuorille vähäinen iäkkääseen väestöön verrattuna. Koronakriisin lapsiin ja nuoriin kohdistuvat vaikutukset tulevat näkyviin pidemmän ajan kuluessa ja vaikutukset ovat sitä suuremmat mitä pidempään pandemia jatkuu ja mitä laajemmat erilaiset rajoitus- ja poikkeustoimet sen johdosta ovat.

Koronakriisi on aiheuttanut palveluvajetta lasten, nuorten ja perheiden palveluihin, kun palveluja on poikkeusolojen myötä eri tavoin supistettu tai ohennettu. Kriisi on myös monin tavoin lisännyt palveluiden ja toimeentuloturvan tarvetta. On syytä pitää mielessä, että lasten ja nuorten hyvinvointi on aikuisväestöä enemmän riippuvainen julkisista palveluista ja yhteiskunnan voimavaroja koskevasta päätöksenteosta.

MLL:n Lasten ja nuorten puhelimessa ja netissä koronatilanne on kuulunut ja näkynyt monin tavoin. Esimerkiksi monet nuoret, joilla on ollut masennusta tai ahdistusta, kertovat oireiden pahentuneen. Tilannetta on hankaloittanut, että terapia- ja muut tukipalvelut ovat toimineet säästöliekillä tai ovat olleet kokonaan tauolla. Osa kiusaamisesta kärsineistä lapsista ja nuorista suree tilannettaan yksin. Yhteydenotoissa kerrotaan myös vaikeista kotitilanteista kuten vanhempien päihteiden käytöstä ja väkivallasta. Poikkeusolot ahdistavat osaa niitäkin lapsia ja nuoria, joilla asiat ovat periaatteessa hyvin. Huolta aiheuttavat muun muassa koronaviruksen uhka läheisten terveydelle, perheen toimeentulovaikeudet ja ylipäänsä tulevaisuus. Osa nuorista on huolissaan ystävistään, jotka ovat masentuneita ja itsetuhoisia tai joilla vaikeat kotiolot. Koulussa hyvin pärjäävät, tunnolliset oppilaat ovat saaneet etäkoulusta lisäpaineita. Monet oppilaat ovat käyttäneet valtavia tuntimääriä koulutyöhön. Huolta on myös tilanteen vaikutuksesta valmistumiseen ja jatko-opintoihin pääsyyn.

MANNERHEIMIN LASTENSUOJELULIITTO

**Koronakriisi uhkaa lisätä eriarvoisuutta**

Koronakriisin seurauksena lasten, nuorten ja perheiden tuen- ja avunsaanti on vaikeutunut ja viivästynyt. Tuen ja palveluiden tarve on kasvanut. Koronaepidemian aiheuttama poikkeustilanne on kärjistänyt hyvinvointieroja, ja riskinä on eriarvoisuuden pysyvä lisääntyminen. Koronakriisi ja poikkeusolot vaikuttavat jokaiseen lapseen, nuoreen ja perheeseen. Vaikutukset eivät kuitenkaan ole samanlaisia kaikkien lasten ja nuorten kohdalla. Vaikka koronakriisin pitkäaikaisvaikutuksia ei voida vielä tarkasti määrittää, on kuitenkin ennustettavissa, että kriisin negatiiviset vaikutukset kohdistuvat erityisen vahvasti niihin lapsiin, nuoriin ja perheisiin, jotka ovat jo ennestään olleet haavoittuvassa asemassa yhteiskunnassa. Tästä syystä ei riitä, että lapsia ja nuoria tarkastellaan yleisellä tasolla, vaan on tunnistettava lapset ja nuoret, joiden hyvinvoinnin turvaaminen koronakriisissä vaatii erityistä panostusta. Tällaisia ryhmiä ovat esimerkiksi lapset ja nuoret, joiden perheiden toimeentuloa kriisi on heikentänyt, vammaiset, pitkäaikaissairaat ja erityistä tukea tarvitsevat lapset ja nuoret, maahanmuuttotaustaiset lapset ja nuoret sekä turvapaikanhakijalapset ja - nuoret, kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret sekä lapset ja nuoret, joiden perheissä on mielenterveys- tai päihdeongelmia. Poikkeusajat ovat kuormittaneet myös vanhempia, mikä lisää vanhemmuuden tuen tarvetta.

**Koronakriisi on suuri haaste mielenterveydelle**

Koronakriisillä on heikentänyt arjen rutiineja ja hyvinvointia ylläpitäviä rakenteita. Myös vanhempien ahdistus ja uupumus ovat lisääntyneet samaan aikaan kun vanhemmuuden ammatillinen ja vertaistuki on vähentynyt. Koronakriisi luo lapsille ja nuorille turvattomuutta, epävarmuutta ja ahdistusta. Tilanne on erityisesti vaikea lapsille ja nuorille, joilla on entuudestaan psyykkisistä oireilua tai psyykkistä haurautta. Myös hyvinvointia ylläpitävät vertaissuhteet ovat poikkeusolojen vuoksi ohentuneet. Koronakriisi aiheuttaa paljon taloudellista epävarmuutta ja toimeentulovaikeuksia monissa perheissä. Vanhempien huoli heijastuu myös lapsiin ja nuoriin. Lapset ja nuoret kantavat esimerkiksi vanhempien lomautus- tai irtisanomistilanteissa huolta perheen toimeentulosta.

Koronakriisi on siirtänyt palveluja verkkoon ja etäyhteyksien varaan. Lasten ja nuorten kannalta kasvokkain tapahtuvat kohtaamiset ovat usein tärkeitä ja niiden toteuttaminen on monissa tapauksissa haastavaa etäyhteyksien avulla.

Lasten, nuorten ja lapsiperheiden psyykkisen hyvinvoinnin vahvistaminen edellyttää pitkäjänteistä mielenterveyden vahvistamista ja tietoista työtä poikkeusoloista toipumisen tukemiseksi. Perustason palveluiden, kuten neuvolapalveluiden ja oppilas- ja opiskelijahuoltopalveluiden, valmiutta vastata mielenterveyden haasteisiin pitää nopeasti vahvistaa. Tämä edellyttää riittävää resursointia näille palveluille.

MANNERHEIMIN LASTENSUOJELULIITTO

**Koronakriisi vaikeuttaa nuorten työelämään pääsyä**

Koronakriisin myötä nuorten pääsy työelämään on vaikeutunut merkittävästi. Nuorten asema työmarkkinoilla on heikentynyt ja nuorten työttömyys on kasvanut voimakkaasti. Erityisen vaikea tilanne on osatyökykyisillä nuorilla. Esimerkiksi mielenterveyshäiriöt, neurokirjon erityispiirteet tai vammaisuus voivat nostaa kynnystä päästä työelämään. Koronakriisin aiheuttamat poikkeusolot ovat paitsi heikentäneet nuorten työllistymismahdollisuuksia myös lisänneet nuorten mielenterveyden haasteita. Nuorten mielenterveyden tuen tarpeisiin tulee vastata, jotta nuorten kouluttautumista ja työllistymistä voidaan edistää ja jotta voidaan varmistaa, ettei koronakriisistä aiheudu pitkäaikaista nuorisotyöttömyyden lisääntymistä. Tarvitaan toimia mielenterveyspalveluissa ja muissa terveys- ja sosiaalipalveluissa. Lisäksi eri toimenpitein tulee mahdollistaa, että mahdollisimman moni nuori pystyisi suorittamaan toisen asteen koulutuksen loppuun. Oppivelvollisuuden pidentämisen ohella tarvitaan joustavien ja räätälöityjen opintopolkujen lisäämistä sekä oppimisen tuen ja opiskeluhuollon vahvistamista. Myös työpaikoilla tulee miettiä keinoja, miten nuorten pääsyä työelämään voidaan helpottaa. Nuorten työllistymisen helpottamisessa tarvitaan myös erilaisia tuetun työn ratkaisuja.

**Peruspalveluiden supistaminen heijastuu lastensuojeluun**

Lastensuojelun tarvetta lisää sosiaali- ja terveydenhuollon peruspalveluiden, sivistystoimen palveluiden supistaminen, perheiden tukiverkostojen heikentyminen. Palveluvajeen kasvulla ja pitkittymisellä on pitkäaikaiset kielteiset vaikutukset haasteiden kanssa kamppailevien lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin. Lasten, nuorten ja perheiden tuen ja avun tarvetta jää myös aiempaa enemmän piiloon, mikä johtaa ongelmien pahenemiseen ja kasautumiseen. Tämän seurauksena lastensuojelun piiriin tulee aiempaa vaikeammassa tilanteessa olevia lapsia ja nuoria. Mielenterveyspalveluiden puutteet siirtävät palvelukysyntää lastensuojeluun. Peruspalveluiden supistamisesta seuraava palveluvaje johtaa jo ennestään kuormittuneessa tilassa olevien erityispalveluiden ylikuormittumiseen.

**Tarvitaan johdonmukaisia toimia lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin turvaamiseksi**

Poikkeusolojen kielteisten vaikutusten minimoimiseksi tarvitaan johdonmukaisia toimia lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin turvaamiseksi sekä pärjäävyyden edistämiseksi. Tarvitaan sekä pikaisia ensivaiheen toimia että pitkäkestoisia toimia. Ensivaiheessa tarvittavia toimia ovat muun muassa toimeentulovaikeuksiin joutuneiden perheiden tukeminen, neuvolapalveluiden, varhaiskasvatuksen, opiskeluhuollon ja oppimisen tuen vahvistaminen sekä riittävän tuen turvaaminen vammaisille lapsille ja heidän perheilleen. Myös lasten ja nuorten mielenterveyspalveluita, lastensuojelua ja perheiden sosiaalista tukea on tehostettava. Nuorten pääsy työmarkkinoille on vaikeutunut koronakriisin myötä, mikä edellyttää toimia nuorten työmarkkina-aseman parantamiseksi.

Koronakriisi on lisännyt lasten, nuorten ja perheiden tuen ja palveluiden tarvetta. Koronakriisi on heikentänyt kuntien taloudellisia mahdollisuuksia suoriutua palveluiden toteuttamisesta. Ilman riittäviä panostuksia lasten, nuorten ja perheiden ulkopuolisuus ja eriarvoisuus kasvavat. Vuoden 2020 valtion neljäs lisätalousarvio vastasi osaltaan voimavarojen tarpeeseen. On arvioitava, sisältääkö vuoden 2021 talousarvioesitys

riittävät voimavarat lasten ja perheiden palveluihin ja tukeen. On myös varauduttava lisätalousarvioihin, jos voimavarat osoittautuvat riittämättömiksi. Kuntien lisäksi kansalaisjärjestöillä on merkittävä rooli lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin tukemisessa. Onkin tärkeää turvata myös kansalaisjärjestöjen toiminta-edellytykset pitkäjänteisellä tavalla.

Koronakriisi on osoittanut monilta osin palvelujärjestelmämme kriisiä edeltävän hajanaisuuden ja pirstaleisuuden sekä tehnyt näkyväksi pirstaleisuuden aiheuttaman kokonaisvaltaisen lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja pärjäävyyden edistämisen vaikeuden. Erityisen vahvasti tämä näkyy lasten ja nuorten mielenterveyspalveluissa.

**Lapsivaikutusten arviointi ja lapsibudjetointi säännönmukaisesti osaksi julkishallinnon päätöksentekoa**

Lapsen edun on oltava ensisijainen harkintaperuste kaikissa lapsia koskevassa toimissa. Lapsen etu saa sisältönsä lapsen oikeuksista ja kyseessä olevien lasten tilanteista ja tarpeista. Lasten etujen selvittämisen väline on lapsivaikutusten arviointi, jossa kokonaisvaltaisesti tarkastellaan lasten, nuorten ja perheiden oikeuksia, tarpeita ja tilanteita. Jo ennen koronakriisiä lapsivaikutusten arviointi oli riittämätöntä ja arviointien näkökulmat suppeita. Koronavirustilanteen nopean etenemisen vuoksi rajoitustoimenpiteistä jouduttiin keväällä päättämään nopeasti ja vähäisellä vaikutusten arvioinnilla. Koronatilanteen yhteydessä on myöhemmin tehty myös hyvää lapsivaikutusten arviointia. Tästä esimerkki on hallituksen esitys perusopetuslain väliaikaisesta muutoksesta.

Lapsibudjetointi tarkoittaa talousarvion tarkastelemista lapsen oikeuksien näkökulmasta. Siinä on kyse sekä lapsiin kohdistuvien määrärahojen seurannasta eli lapsilähtöisestä budjettianalyysista että talousarviopäätösten lapsivaikutusten arvioinnista. Tavoitteena on varmistaa lasten oikeuksien tehokas täytäntöönpano. Lapsibudjetointia ei tiettävästi ole toteutettu koronatilannetta koskevan päätöksenteon yhteydessä. On kuitenkin syytä todeta, että esimerkiksi vuoden 2020 valtion neljäs lisätalousarvioon sisältyvä lasten ja nuorten hyvinvointiohjelma vastasi koronakriisistä seuranneisiin lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen haasteisiin, vaikka itse talousarviossa ei asiaa tarkastella oikeuksien toteutumisen näkökulmasta.

Koronakriisin jälkihoidossa on tehtävä systemaattista lapsiin, nuoriin ja lapsiperheisiin kohdistuvien vaikutusten arviointia. On varmistettava vaikutusten arviointi eri vaiheissa (ennakkoarviointi ja jälkiarviointi sekä tarpeen mukaan prosessiarviointi). Arviointien tekemistä varten tarvitaan lisää informaatio-ohjausta, kuten koulutusta ja tukimateriaaleja. On myös huolehdittava, että arvioinnit perustuvat riittävän laajaan ja mahdollisimman laadukkaaseen tietopohjaan ja että lapsilta, nuorilta ja heidän vanhemmiltaan kerättyä tietoa hyödynnetään arvioinneissa. Koronakriisin aikana on tehty lapsille, nuorille ja perheille useita kyselyitä, joiden tuottamaa tietoa on syytä koota systemaattisesti ja hyödyntää päätöksenteon tukena.
Vaikutusten arvioinneissa on eritystä huomiota kiinnitettävä haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin, nuoriin ja perheisiin.

MANNERHEIMIN
LASTENSUOJELULIITTO

On tärkeää, että lapsiin, nuoriin ja lapsiperheisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi ulotetaan myös talousarviopäätöksiin (lapsibudjetointi). Lasten ja nuorten oikeuksien näkökulma on syytä tuoda esille talousarvioehdotusten perusteluteksteissä. Lasten ja nuorten oikeuksien toteutuminen on varmistettava riittävillä voimavaroilla.

Helsingissä 19.10.2020

**Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry**

Milla Kalliomaa
pääsihteeri

Esa Iivonen
johtava asiantuntija